

Jan Tęgowski (Białystok)

Stosunki wielkiego księcia litewskiego Zygmunta Kiejstutowica z księżętami mazowieckimi (1432–1440)

I. Śmierć wielkiego księcia litewskiego Witolda Kiejstutowica 27 października 1430 r. postawiła polityczną warstwę społeczeństwa Wielkiego Księstwa Litewskiego przed trudną odpowiedzią na zasadnicze pytanie: czy należy kontynuować unię z Polską, czy też może pójść własną drogą? Ostatnie lata panowania wielkiego księcia Witolda rozbudziły w elicie litewskiej ambicje mocarstwowe, nigdy przedtem bowiem obszar Wielkiego Księstwa Litewskiego nie był tak rozległy, a pasma zwycięstw na wschodzie nie dowodziły jego wielkiej potęgi. Doznane wcześniej upokorzenia ze strony panów polskich, którzy przecież udaremniili koronację Witolda i traktowali Wielkie Księstwo Litewskie jako integralną część Korony Polskiej, spowodowały ułożenie nadziei Litwinów w Świdrygielle Bolesławie Olgierdowicu jako potencjalnym kontynuatorze dzieła Witolda. Oprócz tego należy pamiętać, że niezadowolenie panowało również wśród dyskryminowanych wyznawców prawosławia, którzy za wierność swej religii byli traktowani gorzej od wyznawców wiary rzymskokatolickiej.

Król Władysław Jagiełło godząc się na objęcie przez swego młodszego brata tronu wielkoksiążęcego w Wilnie nie zdawał sobie sprawy z niebezpieczeństwa grożącego trwałości unii Polski z Litwą¹. Z relacji kronikarza Jana Długosza wynika, że król obawiał się, by panowie polscy nie przeszkodzili mu w desygnowaniu Świdrygielly, więc zanim udał się do umierającego Witolda, odprawił panów polskich znajdujących się w jego świątyni². Już wkrótce jednak Władysław Jagiełło przekonał się, jak błędne było to posunięcie.

¹ J. Nikodem, *Stosunki Świdrygielly z Zakonem Krzyżackim w latach 1430–1432*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” 14, 2000, s. 5, twierdzi, że wyniesienie Świdrygielly na wielkie księstwo litewskie odbyło się bez zgody Jagielly, co jest stwierdzeniem nieprecyzyjnym, gdyż dopiero w jakiś czas po wyborze Świdrygielly, przy którym król polski był obecny, prawomocność jego została przez króla i jego doradców zakwestionowana.

² Długosz, *Annales, liber undecimus 1413–1430*, s. 299.

Na wieść o śmierci Witolda i wyborze Świdrygiełły panowie podolscy pod wodzą biskupa kamienieckiego Pawła z Bojańczyca, Hryčka Kierdejowicza, Jana Krużyny z Galowa oraz braci Teodora, Michała i Murzyły Buczackich herbu Awdaniec postanowili włączyć Podole z powrotem pod bezpośrednią władzę Korony Polskiej³.

Ziemia ta, odebrana w 1394 r. Fiodorowi i Wasylowi Koriatowicom, w 1411 r. została przekazana Witoldowi w dożywotnie władanie⁴ prawdopodobnie w zamian za przejście przez króla polskiego części litewskiej roszczeń reparacyjnych od Krzyżaków. Jagiełło nadal zachował zwierzchnie prawa nad Podolem, bowiem jeszcze w 1413 r. nadał Andrzejowi z Babszyna wsie Czarnokońce i Krzywe w dystrykcie skalskim⁵. Przed śmiercią Witolda, 4 marca 1430 r., Podole wraz z Rusią Czerwoną zostało objęte przywilejem jedlneńskim wystawionym przez króla Władysława Jagiełłę dla szlachty⁶. W ugodzie trockiej zawartej pod przymusem 7 listopada 1430 r. ze Świdrygiełłą Władysław Jagiełło wydał oficjalnie rozkaz dla Michała Buczackiego, aby ten wydał zamki podolskie namiestnikowi Świdrygiełły księciu Michałowi Babie, zaś potajemnie w wydrażonej świecy przesłał przez młodzieńca Zaklikę Tarłę herbu Topór wiadomość o swoim uwięzieniu oraz rozkaz przeciwny, dzięki czemu zamków podolskich Babie nie wydano, a samego kniazia uwięziono⁷. Na wieść o uwięzieniu króla zwołano do Warty zjazd szlachty koronnej na dzień 6 grudnia 1430 r. i tam zapadła decyzja, aby wysłać posłów do Świdrygiełły i domagać się uwolnienia Władysława Jagiełły pod groźbą wypowiedzenia wojny⁸.

Rok 1431 upłynął na zaostrzeniu stosunków polsko-litewskich, a przymierze zawarte przez Świdrygiełłę z wielkim mistrzem zakonu krzyżackiego Pawłem Rusdorffem w Skirstymoniui 19 czerwca 1431 r. było wymierzone wyraźnie przeciwko Królestwu Polskiemu⁹. W tym roku też doszło do licznych potyczek polsko-litewskich na terenie Podola i Wołynia. W tym czasie wśród dowódców wojskowych po stronie polskiej znaleźli się książęta mazowieccy Kazimierz II i Siemowit V¹⁰. Rozejm zawarty ze Świdrygiełłą w Łucku 2 września 1431 r. na okres do 24 czerwca

³ Długosz, *Annales ... 1413–1430*, s. 309; T.M. Trajdos, *Kościół katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława Jagiełły (1386–1434)*, t. I, Wrocław 1983, s. 161–165.

⁴ Długosz, *Annales, liber decimus et undecimus 1406–1412*, s. 181.

⁵ *Materiały do historii suspil'no-politycznych i ekonomicznych wnosin' Zachidnoj Ukrainy*, cz. I, wyd. M. Gruševskij, Lwiv 1905, nr 15 = ZDM, t. VI, nr 1778; T.M. Trajdos, *Kościół katolicki*, s. 143.

⁶ Epist. t. II, nr 177; A. Prochaska, *Podole lennem Korony 1352–1430*, RAW WHF, seria II, t. 7, Kraków 1895, s. 276; S. Kutrzeba, *Przywilej jedlneński z 1430 r. i nadanie prawa polskiego Rusi*, w: *Księga pamiątkowa ku czci Bolesława Ulanowskiego*, Kraków 1911, s. 271–301.

⁷ Długosz, *Annales ... 1413–1430*, s. 311–313.

⁸ Tamże, s. 319–320; J. Sperka, *Działalność polityczna Piotra i Jana Szafranców w okresie rządów Władysława Jagiełły*, w: *Genealogia – Rola związków rodzinnych i rodowych w życiu publicznym w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, pod red. A. Radziwińskiego i J. Wroniszewskiego, Toruń 1996, s. 119–120.

⁹ *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preussen in 15. Jahrhundert*, Bd. I, wyd. E. Weise, Marburg 1970, nr 171.

¹⁰ Długosz, *Annales, liber undecimus et duodecimus 1431–1444*, s. 30 i 37.

roku następnego¹¹ pozostawiał w rękach Świdrygiełły grody Braclaw, Zwinigród, Latyczów, Daszków, Chadżibiejów oraz połowę wołości bakockiej. Samo zawarcie rozejmu było dla Świdrygiełły ważne nie tylko z punktu widzenia aktualnej sytuacji strategicznej, lecz także jako formalne uznanie przez stronę polską odrębności jego władztwa w Wielkim Księstwie Litewskim¹². Książęta mazowieccy Siemowit V, Kazimierz II i Władysław I uczestniczyli w zawarciu rozejmu.

Akcja zaczepna zakonu krzyżackiego na terenie Polski mająca odciągnąć siły zbrojne Polaków z terenów wschodnich przyniosła Krzyżakom zdobycz terytorialną w postaci tzw. terytorium nieszawskiego wraz z miastem Nieszawą¹³, lecz zakończyła się klęską zakonu w bitwie pod Dąbkami¹⁴.

Wśród doradców króla Władysława Jagiełły nie było jedności co do postępowania wobec Świdrygiełły. Piotr Szafraniec, chcąc odciągnąć Olgierdowica od sojuszu z Krzyżakami, obiecywał mu poparcie w objęciu regencji w Polsce, co następnie kancelaria królewska musiała zdezawuować, zaś Piotr utracił przez to starostwo krakowskie¹⁵.

Najmłodszy z braci Witolda Kiejstutowica, Zygmunt, posiadający za wieloksiążęcych rządów swego brata księstwo starodubowskie, doszedł do stanowiska wielkiego księcia litewskiego w drodze zamachu stanu, kiedy to nie bez wiedzy i zgody króla polskiego Władysława Jagiełły zniemacka napadł na dwór Świdrygiełły pod Oszmianą 1 września 1432 r. i wziął do niewoli świeżo poślubioną żonę Świdrygiełły, która była w stanie błogosławionym i w grudniu 1432 r. urodziła syna. Zamach ten był zaplanowany znacznie wcześniej ze strony polskiej. Zwrócono uwagę na Zygmunta Kiejstutowica dlatego, że po pierwsze był katolikiem, a po drugie czuł się skrzywdzony pogardliwym traktowaniem tak samego Świdrygiełły, jak i jego świeżo poślubionej żony Anny Zofii, księżniczki twerskiej, która naigrawała się z podarunku Zygmunta – obrazu świętego Jerzego¹⁶. Musiała to być stosunkowo świeży uraza, bowiem Świdrygiełło ożenił się zimą 1431 r.

Zapewne pierwszym symptomem zamiaru przygotowania zmiany układu sił w Wielkim Księstwie Litewskim i przywrócenia związku Litwy z Polską na daw-

¹¹ *Liv-, Est-, Kurländisches Urkundenbuch*, Bd. 8, wyd. H. Hildebrand, Riga–Moskwa 1884, nr 501; A. Lewicki, *Powstanie Świdrygiełły. Ustęp z dziejów Litwy z Koroną*, RAU WHF, 29, Kraków 1892, s. 105–106; A. Świeżawski, *Rawskie Księstwo Piastów Mazowieckich 1313–1462. Dzieje polityczne, w: tegoż, Mazowsze i Ruś Czerwona w średniowieczu*, Częstochowa 1997, s. 276–277.

¹² L. Kolankowski, *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów*, t. I, Warszawa 1930, s. 179–180.

¹³ Długosz, *Annales ... 1431–1444*, s. 39–40.

¹⁴ Tamże, s. 42; M. Biskup, *Najazd krzyżacki na Polskę i bitwa pod Dąbkami 1431 r.*, w: *Studia historyczne. Stanisławowi Herbstowi na sześćdziesięciolecie urodzin*, red. J. Woliński, Warszawa 1967, s. 15 n.

¹⁵ E. Maleczyńska, *Rola polityczna królowej Zofii Holszańskiej na tle walki stronnictw w Polsce w latach 1427–1434*, Lwów 1936, dod. nr 2, s. 110; J. Sperka, *Działalność polityczna*, s. 121; J. Nikodem, *Stosunki Świdrygiełły*, s. 22–23.

¹⁶ I. Daniłowicz, *Skarbiec dyplomatów papieskich, cesarskich, królewskich, książęcych, uchwał narodowych, postanowień różnych władz i urzędów, posługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej i ościennych krajów*, t. II, Wilno 1862, nr 1621 s. 138.

nych zasadach było transsumowanie aktów unii polsko-litewskiej przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Wojciecha Jastrzębca 3 lutego 1432 r. w Lublinie¹⁷. Jan Długosz informuje nas, że kasztelanowi sieradzkiemu Wawrzyńcowi Zarębie powierzono delikatną misję wywołania buntu przeciwko Świdrygiełło na Litwie¹⁸. Z pewnego dokumentu zachowanego w *Liber cancellariae Stanislai Ciołek* dowiadujemy się, że Zaręba, który spał w jednej komnacie z księciem Michałem Zygmuntowicem, został oskarżony o kradzież złotego pasa, jednak około 1426 r. otrzymał on na prośbę samego poszkodowanego od wielkiego księcia Witolda pisemne niewinnienie z tego zarzutu¹⁹. Świadczy to o wielkiej przyjaźni Wawrzyńca Zaręby i jedynego syna Zygmunta Kiejstutowica i zapewne ten fakt zdecydował o wyborze kasztelana sieradzkiego do jakże delikatnej misji. Jeszcze 5 maja 1432 r. Wawrzyńiec poświadczony jest w Ostrzeszowie²⁰. W lipcu 1432 r. razem z biskupem kujawskim Janem Szafrancem Wawrzyńiec był oficjalnym posłem do Świdrygiełły, o czym ten ostatni donosił wielkiemu mistrzowi²¹. Bez wątplenia pierwszym objawem buntu przeciwko władzy Świdrygiełły na Litwie było spalenie Wilna, o czym pisano wielkiemu mistrzowi Pawłowi von Rusdorf w liście z 19 sierpnia 1432 r. z Rygi²². Wiele źródeł zawiera informację, że Zygmunt Kiejstutowic osiągnął władzę wielkksiążęcą w drodze elekcji, która nastąpiła tuż po zamachu w Oszmianie 1 września 1432 r. Świdrygiełło został zaskoczony tym atakiem podczas podróży do Brześcia nad Bugiem, gdzie miał spotkać się z przedstawicielami wielkiego mistrza krzyżackiego i króla polskiego w połowie września 1432 r.²³

Wśród towarzyszy zamachu Zygmunta wymienia się dwóch książąt, a mianowicie Siemiona Holszańskiego oraz Aleksandra (Olełkę) Włodzimierzowicza²⁴. Obaj ci książęta poświadczeni są na przywileju nadającym prawo magdeburskie miastu Wilnu 27 września 1432 r. Z aktów wystawionych przez Zygmunta w Grodnie

¹⁷ *Akta unii Polski z Litwą 1385–1791*, wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz, Kraków 1932, nr 52, 53; J. Tęgowski, *Sprawa przyłączenia Podola do Korony Polskiej w końcu XIV w.*, „Teki Krakowskie” V, 1997, dod. VI, s. 174–176.

¹⁸ Długosz, *Annales ... 1431–1444*, s. 64–65; J. Matusas, *Lietuvos didysis kunigaikštis*, Vilnius 1991, s. 72–74.

¹⁹ *Liber cancellariae Stanislai Ciołek*, t. I, wyd. J. Caro, „Archiv für österreichische Geschichte”, t. 45, nr 94, s. 475; A. Kopystiański, *Książę Michał Zygmuntowicz*, KH, 20, 1906, s. 76–77; A. Lewicki, *Powstanie Świdrygiełły*, s. 274; A. Szymczakowa, *Szlachta sieradzka w XV w. Magnifici et generosi*, Łódź 1998, s. 96.

²⁰ KD Wp, t. IX, nr 1287, s. 294–295.

²¹ I. Daniłowicz, *Skarbiec dyplomatów*, t. II, nr 1610, s. 135.

²² Tamże, t. II, nr 1619, s. 137. Już 27 września 1432 r. Zygmunt Kiejstutowic wydał szeroki przywilej dla miasta Wilna wynagradzając jakby tę stratę (tamże, nr 1626).

²³ Tamże, t. II, nr 1616 i 1620, s. 137.

²⁴ Wymieniony wśród zamachowców przez Carla Napierskiego (*Index corporis historico-diplomatici Livoniae et Curoniae*, t. I, Riga–Dorpat 1833, nr 1316) Siemion Lingwen jest wynikiem kontaminacji Lingwena z Siemionem Iwanowicem Holszańskim; J. Wolff, *Kniaziowie litewsko-ruscy od końca XIV w.*, Warszawa 1895, s. 97; Olełko jeszcze w poprzednim roku cieszył się zaufaniem Świdrygiełły, w którego imieniu posłował razem z kniazem Wasylem do króla polskiego 15 sierpnia 1431 r.

15 października 1432 r. wynika, że ten krąg zwolenników Kiejstutowica wśród książąt powiększył się nieznacznie o bratanków Jagiełły, kniaziów Iwana Włodzimierzowica i Fiodora Korybutowica²⁵. Najmłodszy z synów Korybuta Iwan prawdopodobnie już wtedy nie żył, zaś najstarszy Zygmunt przebywał poza granicami Litwy. W roku następnym doszedł do tego grona trzeci z synów Włodzimierza Olgierdowica Andrzej oraz księżę piński Aleksander Nos. Z wyżej przedstawionego wykazu kniaziów popierających Kiejstutowica wynika, że władza wielkoksiążęca Zygmunta nie cieszyła się dużym poparciem ze strony kniaziów litewsko-ruskich. Najważniejsze poparcie, jakie Kiejstutowic zyskał, to poparcie ze strony biskupów wileńskiego i żmudzkiego oraz elity panów litewskich: kasztelana wileńskiego Ościka, starosty żmudzkiego Kieżgajły, wojewody trockiego Jawnuty, starosty drohickiego i mielnickiego Jerzego Nassuty Mazowszanina i wielu innych możnych, którzy w katolicyzmie i unii z Polską upatrywali rozwoju swoich karier i majątków. By pozyskać dla swej sprawy także Rusinów, Zygmunt wydał przywilej zrównujący ich z panami litewskimi²⁶.

Stronę Świdrygiełły trzymali przede wszystkim kniaziowie i możni pochodzenia ruskiego bądź wychowani w wierze prawosławnej, zamieszkujący obszary etnicznie ruskie Wielkiego Księstwa Litewskiego: Lingwen Olgierdowic i jego synowie Jarosław i Jerzy, Andrzej Michałowic Zasławski, Fiodor Nieświcki, Borys Gliński. Najmłodszy Olgierdowic korzystał też ze wsparcia swego szwagra wielkiego księcia twerskiego Borysa Iwanowica, zakonu krzyżackiego w Prusach i Inflantach, a także z pomocy chana tatarskiego oraz wojewody mołdawskiego. Latem 1432 r. Świdrygiełło donosił wielkiemu mistrzowi o przychylności, którą miał dla niego jego siostrzeniec Siemowit V²⁷. Czy jednak deklaracja sympatii Piasta mazowieckiego dla Świdrygiełły była szczerą, tego się nie dowiemy. Rok wcześniej 16 sierpnia 1431 r. Siemowit V otrzymał od króla 1000 grzywien srebra, które zabezpieczył mu na Żydaczowie z okręgiem, przedtem pozostającym we władaniu kniazia Fieduszki Lubartowica, oraz na części dóbr w ziemi chełmskiej skonfiskowanych kniaziovi Romanowi Fiodorowicowi²⁸. Trzeba zwrócić uwagę, że w części niepodzielonej jeszcze ojcowizny Piastów mazowieckich, w ziemi bełskiej, około 20 lipca 1431 r. wybuchło powstanie ludności ruskiej liczącej na przyłączenie tej ziemi do władztwa Świdrygiełły²⁹. Gdyby Siemowit V jawnie opowiedział się po stronie Świdrygiełły, to naraziłby się na represje ze strony polskiej. Komtur ostródzki donosił wielkiemu mistrzowi o kłótni pomiędzy Siemowitem V i jego młodszym bratem Włodkiem o to, że starszy z braci nie zabrał młodszego, gdy udawał się do wielkiego mistrza

²⁵ *Akta unii Polski z Litwą*, nr 55 i 56.

²⁶ *Epist.*, t. III, Kraków 1894, dod. nr 22, s. 529–531 (6 maja 1434 r.).

²⁷ I. Daniłowicz, *Skarbiec dyplomatów*, t. II, nr 1613, s. 136.

²⁸ *Iura Masoviae terrestria*, t. I, wyd. J. Sawicki, Warszawa 1972, nr 76.

²⁹ A. Świeżawski, *Antyfeudalne powstanie chłopskie w ziemi bełskiej (1431) i jego geneza*, w: tegoż, *Mazowsze i Ruś Czerwona*, Częstochowa 1997, s. 102–103.

krzyżackiego³⁰. Świadczy to o obawach młodszego Piasta mazowieckiego, że jego brat odsunie go od ważnych decyzji państwowych, a także o tendencji Władysława w kierunku usamodzielnienia się. Nastąpiło to dopiero w sierpniu 1434 r.³¹ Synowie Siemowita IV już od 1426 r. zgłaszali pretensje, że ich wuj król Władysław Jagiełło skrzywdził ich ojca odbierając mu pewne dobra na Rusi³². Reminiscencją tego jest oświadczenie księcia Władysława, który zadeklarował Świdrygielle chęć stanięcia po jego stronie, jeśli przywróci mu ziemie zajęte niegdyś przez Witolda (zapewne chodzi tu o powiat goniądzki), jednak najpierw postanowił dochodzić zwrotu tych ziem u Zygmunta Kiejstutowica³³.

Szala zwycięstwa za każdym starciem chyliła się na stronę Zygmunta Kiejstutowica i wspierającego go Królestwa Polskiego. Odnowiony związek Polski z Litwą w aktach z 15 października 1432 r. gwarantował Polsce przynależność do niej Podola, Oleska, Ratna, Wietła i Łopacina, natomiast Zygmunutowi gwarantował poparcie polityczne i militarne ze strony Polski oraz przynależność Wołynia do władztwa wielkiego księcia litewskiego. Książęta mazowieccy jako lennicy Królestwa Polskiego musieli stawać po jego stronie.

Nienawiść, którą wzbudził w Kiejstutowicu Świdrygiello i jego żona Anna Zofia, była nie do przeczywienia. Na próby czynione w tym kierunku przez wielkiego mistrza Pawła von Rusdorf Zygmunta odpowiadał odmownie. Jego rywal Świdrygiello liczył nadal na odzyskanie władzy wielkksiążęcej na Litwie i prawdopodobnie, nawet gdyby zgodził się na chwilowe zawieszenie broni, nie zgodziłby się na rolę zwykłego poddanego Zygmunta Kiejstutowica.

II. W dotychczasowej literaturze historycznej niezbyt wiele uwagi poświęcano stosunkom mazowiecko-litewskim, chociaż wiadomo, że na gruncie powiązań rodzinnych te stosunki były ożywione. Wszyscy znani synowie Siemowita III poślubili księżniczki litewskie: Janusz I Danutę Annę Kiejstutowną, Siemowit IV Aleksandrę Olgierdównę i wreszcie Henryk Ryngałę Annę Kiejstutowną. Nie koniec jednak na tym, bowiem Bolesław, jeden z synów Janusza I i Danuty Anny, poślubił kolejną przedstawicielkę litewskiej dynastii Annę, którą Oswald Balzer przypisał rodowi książąt Holszańskich, natomiast według moich dociekań była ona córką Fiodora Olgierdowica, księcia ratneńskiego³⁴. Znane są również małżeństwa dwóch księżniczek mazowieckich z księciem Michałem Bolesławem Zygmuntowicem, a mianowicie Eufemii wnuczki Janusza I oraz Katarzyny najmłodszej córki Siemo-

³⁰ J. Daniłowicz, *Skarbiec dyplomatów*, t. II, nr 1661, s. 150–151.

³¹ *Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka, t. I, 1065–1495*, wyd. S.M. Szacherska, Warszawa 1975, nr 119.

³² *Articuli Vladislai regis Poloniae a ducibus Masoviae traditi Sandomiriae A.D. 1426*, wyd. W. Kętrzyński, MPH, t. 6, Lwów 1893, s. 631–637.

³³ J. Daniłowicz, *Skarbiec dyplomatów*, t. II, nr 1664, s. 151.

³⁴ O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków 1895, s. 487–489; J. Tęgowski, *Anna i Barbara – księżne mazowieckie z XV w. Przyczynek do genealogii Piastów mazowieckich*, w: *Spółczesność i polityka do XVII w.*, pod red. J. Śliwińskiego, Olsztyn 1994, s. 97–104.

wita IV³⁵. Oswald Balzer na podstawie dość niepewnych przesłanek upatrywał jeszcze jednego mariażu mazowiecko-litewskiego, a mianowicie małżeństwa Michała Bolesława Zygmunto-wica z Anną córką Siemowita IV³⁶. Niedawno zmarły uczony Kazimierz Jasiński skutecznie dowiódł, że choć Siemowit IV miał córkę imieniem Anna, to księżniczka ta nie wyszła za mąż za syna Zygmunta Kiejstutowica, bowiem zmarła przed 26 maja 1426 r.³⁷

Pierwszą próbą pozyskania Mazowsza było planowane małżeństwo wielkiego księcia Zygmunta Kiejstutowica z Anną, wdową po Bolesławie Januszewicu, która była spokrewniona z nim w stopniu trzecim i spowinowacona w stopniu drugim komputacji kanonicznej. Dowiadujemy się o tym z dyspensy papieża Eugeniusza IV z lipca 1434 r.³⁸ Dotychczas nie zwracano uwagi na tę próbę związania się Zygmunta Kiejstutowica z Mazowszem. Pomimo uzyskania dyspensy papieskiej nie doszło jednak do zawarcia małżeństwa między tą parą książęcą z niewiadomych przyczyn. Bez wątpienia powód starań się Zygmunta o rękę Anny był natury politycznej – chęć pozyskania przychylności władców wschodniego Mazowsza oraz pozyskania pieniędzy z sum posagowych na prowadzenie wojny ze Świdrygiełłą. Pomimo że żyła jeszcze Danuta Anna, wdowa po księciu Januszu I, Anna wdowa po Bolesławie Januszewicu była faktyczną władczynią Mazowsza, bowiem jedyny spadkobierca Mazowsza wschodniego małoletni Bolesław IV był jej synem³⁹. Nie wiemy, czy zamiar poślubienia przez Zygmunta wdowy po swym siostrzeńcu powstał jeszcze przed końcem maja 1434 r. za życia króla Władysława Jagiełły, czy może tuż po jego śmierci. Faktem jest, że niedojście do skutku tego małżeństwa nie przeszkodziło w kontynuacji dobrych stosunków Zygmunta Kiejstutowica z władcami Mazowsza wschodniego.

Wkrótce po uzyskaniu wspomnianej dyspensy na zawarcie małżeństwa Zygmunta z Anną doszło do mariażu pomiędzy ich dziećmi: Michałem Bolesławem i Eufemią (Ofką). Być może, że pojawiająca się możliwość zawarcia małżeństwa przez przedstawicieli młodszego pokolenia spowodowała zaniechanie zamiaru wejścia w związek małżeński Zygmunta z Anną Bolkową. To świadczyłoby za świeżym owdowieniem Michała Zygmunto-wica, jednakże nie mamy innych podstaw do twierdzenia, że książę ten był wcześniej żonaty. Małżeństwo z Eufemią zostało zawarte krótko przed 9 września 1434 r., kiedy to papież Eugeniusz IV udzielił tej parze indulgencji w sprawie wyboru spowiednika oraz korzystania z przenośnego ołta-

³⁵ O. Balzer, *Genealogia Piastów*, s. 512–513, 520–521.

³⁶ Tamże, s. 508–509.

³⁷ K. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich*, „Biblioteka Genealogiczna” I, pod red. M. Górnego, Poznań–Wrocław 1998, s. 135–137.

³⁸ Bull. Pol., t. 5, nr 315; J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań–Wrocław 1999, s. 220–224.

³⁹ Według ustaleń K. Jasińskiego, *Rodowód Piastów mazowieckich*, s. 153–155, Bolesław urodził się najwcześniej w 1418, a najpóźniej w 1420 r.

rza⁴⁰. Małżonkowie byli z sobą dość blisko spokrewnieni, bowiem ich wspólnym przodkiem był Kiejstut, który był dziadem ojczystym Michała Bolesława Zygmunutowica i pradziadem Eufemii, co daje trzeci stopień pokrewieństwa dotyczący drugiego. Nie zachowała się dyspensa na zawarcie ich małżeństwa. Nie bez znaczenia w tym czasie był dla Zygmunta Kiejstutowica posag synowej, który Michał Bolesław i jego ojciec zabezpieczyli na miastach Kamieńcu, Słonimiu i Wołkowysku w kwocie 40 000 florenów⁴¹, z której to sumy w razie śmierci Michałuszki Eufemia miała otrzymać 20 000 florenów węgierskich, zaś na wypadek jej śmierci pieniądze te miał otrzymać jej brat Bolesław IV, a do czasu wypłaty tej kwoty miał trzymać wspomniane miasta jako zastaw. Jan Długosz wspomina, że po śmierci Eufemii Zygmunt Kiejstutowic wystawił na ręce jej brata zapisy przyznające mu prawo do zajęcia Drohiczyzna⁴². Brat Eufemii otrzymał właśnie 18 lutego 1435 r. pieniądze od swego stryja Władysława Siemowitowica jako zwrot połowy sumy zastawnej za ziemię wiską, a jeszcze w tym samym roku pokwitował odbiór całej sumy zastawnej⁴³.

Małżeństwo Michała z Eufemią trwało dość krótko, bowiem już w dokumencie z 3 marca 1436 r. mamy wiadomość o tym, że Piastówna mazowiecka zmarła⁴⁴. Spełniło ono bardzo ważną rolę w stosunkach litewsko-mazowieckich, a nawet w dziejach unii Polski z Litwą, bowiem między innymi dzięki temu mariażowi wzmocniona została władza Zygmunta Kiejstutowica w Wielkim Księstwie Litewskim.

III. Aż do końca 1437 r. Zygmunt Kiejstutowic jako wielki książę litewski panował zaledwie nad częścią katolicką Wielkiego Księstwa Litewskiego. W rękach jego przeciwnika Świdrygiełły nadal pozostawały ziemia połocka, witebska, Kijowszczyzna, Wołyń oraz część Podola. W r. 1434 na stronę Świdrygiełły przeszedł Zygmunt Korybutowic, któremu gościny udzielił najpierw zakon krzyżacki, co wypomnieli Krzyżakom posłowie polscy na soborze w Bazylei⁴⁵. Zapewne to zdecydowało o opuszczeniu szeregów zwolenników władzy Zygmunta przez młodszego z Korybutowiców Fiodora, który w bitwie pod Wilkomierzem dostał się do niewoli jako stronnik Świdrygiełły. Zapewne około tego roku wydano za mąż nieznaną z imienia wdowę po Iwanie Korybutowicu za kniazia Borysa Glińskiego, który był wiernym stronnikiem Świdrygiełły. Kiedy toczyły się negocjacje pokojowe pomiędzy Królestwem Polskim i zakonem krzyżackim w 1433 r., Zygmunt Kiejstutowic wyraził

⁴⁰ *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej, t. I (1387–1507)*, wyd. ks. J. Fijałek i W. Semkowicz, Kraków 1948, nr 133 i 134, s. 150–153, gdzie Ofka nazwana została Zofią; K. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich*, s. 152.

⁴¹ *Epist.*, t. II, nr 232 i 233, s. 342–344.

⁴² Długosz, *Annales ... 1431–1444*, s. 218; L. Kolankowski, *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 235.

⁴³ KDMazLub obejmujący bulle papieży, przywileje królów polskich i książąt mazowieckich tudzież nadania tak korporacji jako i osób prywatnych, nr 173, 174, s. 182–184.

⁴⁴ KDMazLub, nr 177, s. 186: *cum voluntate et assensu inclite principis Euphemie germane nostre carissime protunc vivente in humanis*.

⁴⁵ *Concilium Basiliense*, t. III, wyd. J. Haller, Basel 1900, s. 280–281; *Historia dyplomacji polskiej*, t. I: *polowa X w. – 1572*, pod red. M. Biskupa, Warszawa 1982, s. 402–403.

ostry sprzeciw wobec próby objęcia rozejmem Świdrygiełły, którego obwiniał o krzywoprzysięstwo (z listu wysłanego z Lipniszek 25 września 1433 r. wynika, że Świdrygiełło pojmał Julianę, wdowę po Witoldzie, i kazał ją zamordować)⁴⁶. We wrześniu 1433 r. doszło do wyłączenia części pruskiej zakonu krzyżackiego z udziału w walkach na Litwie po stronie Świdrygiełły dzięki zawarciu rozejmu z początkowanego układem w Jasięncu 13 września 1433 r., a następnie w grudniu tego roku w Łęczycy⁴⁷. Dyplomacja polska pozyskała już w 1433 r. na nowo gospodarów mołdawskich, przyrodnich braci Eliasza i Stefana, którzy odstąpili od sojuszu ze Świdrygiełłą⁴⁸, a nawet zwrócili się przeciwko niemu wiosną 1435 r. wspomagając wojska koronne przy zdobywaniu Braclawia i innych zamków podolskich, a następnie aresztowali w Mołdawii marszałka Świdrygiełły oraz posłów cesarza Zygmunta Luksemburskiego⁴⁹. We wrześniu 1434 r. przeszedł na stronę polską dotychczasowy wierny adherent Świdrygiełły książę Fiodor Nieświcki, który uwieczony przez swego mocodawcę, a następnie uwolniony przez starostę ruskiego Wincentego z Szamotuł i Michała Buczackiego – ponowił swoją przysięgę 20 marca 1435 r.⁵⁰

Pomimo zawartego wcześniej rozejmu z królem polskim i jego wasalami zakon krzyżacki nadal zamierzał wspierać Świdrygiełłę, a w każdym razie nie zabraniał mistrzowi inflanckiemu tego czynić. Władca wschodniego Mazowsza Bolesław IV, który był bez wątpienia jawnym sprzymierzeńcem Zygmunta Kiejstutowica, w liście z 23 sierpnia 1435 r. zapytywał wielkiego mistrza Pawła von Rusdorf, jak ma rozumieć gromadzenie wojsk krzyżackich na granicy z Mazowszem⁵¹. Pomimo niepokoju Piasta mazowieckiego do ponownego udziału pruskiej części państwa krzyżackiego w wojnie domowej na Litwie nie doszło.

Generalne i rozstrzygające starcie pomiędzy wojskami Zygmunta i Świdrygiełły nastąpiło w bitwie nad rzeką Świętą pod Wiłkomierzem 1 września 1435 r. Świdrygiełło poniósł sromotną klęskę, a wielu jego najdzielniejszych stronników straciło życie, między innymi mistrz inflancki Franko von Kerskorff, wielu też dostało się do niewoli⁵². Ta klęska przyspieszyła decyzję wielkiego mistrza, by dążyć do zawarcia pokoju wieczystego z Królestwem Polskim i Zygmuntem Kiejstutowicem oraz pozostałymi wasalami króla polskiego. Traktat pokojowy został zawarty

⁴⁶ L. Kolankowski, *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. I, s. 196–197, przyp. 1: *a nevestce našoj velikoj knehini Juliane prisjachl po živote brata našeho, velikoho knjazja Vitovta, boroniti ee, ino unja, u njastvie velil ee umoriti.*

⁴⁷ *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens*, Bd. I, nr 175 i 176.

⁴⁸ M. Costăchescu, *Documentele moldovenesti inainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Jași 1932, nr 181, 182, 183 A,B,C, 184, 185, s. 648–667.

⁴⁹ Długosz, *Annales ... 1431–1444*, s. 102; CE, t. III, dod. 29 (Brno 3 VIII 1435 r.): *Et displicenter dicimus, quod arrestatio mareschalli vestri et nunciourum nostrorum in Moldavia multum nobis dedit impedimenta.*

⁵⁰ I. Daniłowicz, *Skarbiec dyplomatów*, t. II, nr 1703; A. Prochaska, *Hold Fedka Nieświckiego*, KH, t. 25, 1911, s. 239–245; L. Kolankowski, *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. I, s. 204.

⁵¹ Epist. CE, t. III, dod. nr 31.

⁵² L. Kolankowski, *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. I, s. 206–207.

w Brześciu Kujawskim 31 grudnia 1435 r. i nie obejmował on Świdrygiełły⁵³. Tym samym Świdrygiełło został zdany wyłącznie na własne siły.

Stronę wielkiego księcia Zygmunta w Brześciu reprezentowali między innymi biskup wileński Maciej, książciowie Andrzej Włodzimierzowic, Gleb Dowgołdowic i Jerzy Siemionowic (prawdopodobnie syn utopionego przez Świdrygiełłę w 1433 r. książcia Siemiona Holszańskiego) oraz panowie Ościk kasztelan wileński, Dowgierd wojewoda wileński i Lelusz wojewoda trocki⁵⁴.

W roku następnym Świdrygiełło próbował odbudować swoje wpływy na ziemiach ruskich Wielkiego Księstwa Litewskiego – udało mu się utrzymać Kijowszczyznę, a na wiosnę 1436 r. opanował część Podola oraz Łuck i Krzemieniec na Wołyniu⁵⁵. Jednak chyba stracił wiarę w odzyskanie tronu wielkoksiążęcego na Litwie, bowiem już 24 lutego 1436 r. próbował nawiązać rokowania z Polakami wysyłając do Polski swoich pełnomocników: władkę kijowskiego Awrama i Waśka Ulewicza⁵⁶. Rozmowy te widocznie nie przyniosły chwilowo spodziewanego rezultatu. Świdrygiełło sprzyjałi jednak niektórzy panowie polscy, hojnie przez Olgierdowica obdarowywani dobrami⁵⁷. Wśród osób przychylnych Świdrygiełło znaleźli się książęta zachodniego Mazowsza, a najbardziej zbliżył się doń książę bełski Kazimierz II. Widać było, że panom polskim zależy na utrzymaniu Wielkiego Księstwa Litewskiego w zależności od Korony i niedopuszczeniu do nadmiernego wzrostu potęgi Zygmunta. W celu odciągnięcia Polaków od Świdrygiełły wojewoda wileński Dowgierd zapewnił ich, że zamek wileński po śmierci wielkiego księcia Zygmunta przekaże królowi Władysławowi⁵⁸.

Za radą swych przyjaciół w Polsce Świdrygiełło przybył w sierpniu 1437 r. do Krakowa i uzyskał zapewnienie, że jego sprawę rozpatrzy najbliższy sejm w Sieradzu planowany na październik 1437 r. Sprawę ugody ze Świdrygiełłą załatwiono jednak już 4 września tego roku, gdy we Lwowie Świdrygiełło złożył przysięgę wierności królowi polskiemu i obiecał wydać mu zamek w Łucku. Akt ten w zestawieniu z dokumentem Jurszy wojewody kijowskiego i Moniwida starosty podolskiego oraz innych bojarów Świdrygiełły świadczy o zamiarze oderwania Wołynia i Kijowszczyzny od Wielkiego Księstwa Litewskiego i stworzenia odrębnego lenna Świdrygiełły.

⁵³ *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens*, nr 181; *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preussen 1230–1449*, wyd. K. Neitmann, Köln–Wien 1986, s. 276–282.

⁵⁴ Świdrygiełło był zaskoczony zawarciem pokoju wieczystego z Polską w Brześciu przez wielkiego mistrza, czego wyraz dał w liście z 1 kwietnia 1436 r. (A. Kotzebue, *Switrigail, ein Beitrag zu den Geschichten von Litauen*, Leipzig 1820, s. 133–134; I. Daniłowicz, *Skarbiec dyplomatów*, t. II, nr 1733).

⁵⁵ L. Kolankowski, *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. I, s. 209.

⁵⁶ I. Daniłowicz, *Skarbiec dyplomatów*, t. II, nr 1730.

⁵⁷ Zob. J. Kurtyka, *Tęczyńscy. Studium z dziejów polskiej elity możnowładczej w średniowieczu*, Kraków 1997, s. 309.

⁵⁸ *Acta unii Polski z Litwą*, nr 62 (Troki, 1 lipca 1437 r.).

Zjazd generalny szlachty w Sieradzu nic nie postanowił w sprawie Świdrygiełły. Postanowiono natomiast wysłać poselstwo do Zygmunta Kiejstutowica z prymasem Wincentym Kotem oraz biskupem krakowskim Zbigniewem Oleśnickim na czele w celu przekonania wielkiego księcia litewskiego do zgody ze Świdrygiełłą⁵⁹. W dniu 6 grudnia 1437 r. w Grodnie Zygmunt Kiejstutowic wystawił dokument, w którym oświadczył, że po jego śmierci Wielkie Księstwo Litewskie przechodzi we władanie króla polskiego i że nie zastrzega w nim władzy dla swego syna Michała Bolesława⁶⁰. W zamian za to posłowie polscy zapewnili dotrzymanie umów zawartych jeszcze przez króla Władysława Jagiełłę oraz odstąpienie od wszystkich umów ze Świdrygiełłą, odwołanie ze służby Olgierdowicowi wszystkich poddanych króla, a szczególnie księcia mazowieckiego Kazimierza, a także przekazanie zamku łuckiego do 25 stycznia następnego roku⁶¹. Jak się okazało, realizacja tego ostatniego punktu opóźniła się, bowiem Łuck przeszedł w ręce Zygmunta Kiejstutowica dopiero w końcu 1438 r. przekazany przez Wincentego z Szamotuł i Jana z Oleska⁶². Wyczekujące stanowisko elit politycznych Królestwa Polskiego w sprawie Wołynia sprawiło, że Zygmunt Kiejstutowic zaczął się skłaniać ku sojuszowi z Albrechtem II Habsburgiem, przeciwnikiem Polski na gruncie starań o koronę czeską. Już w 1 połowie 1438 r. wielki książę litewski nawiązał kontakt z Albrechtem II, o czym świadczy list wielkiego mistrza Pawła von Rusdorf do Zygmunta z 16 czerwca 1438 r., gdzie czytamy, iż zwierzchnik państwa krzyżackiego zaprzecza temu, jakoby miał wyjawić biskupowi wrocławskiemu Władysławowi Oporowskiemu treść poselstwa, które prawdopodobnie było skierowane do Habsburga⁶³. Król rzymski i węgierski Albrecht II Habsburg starał się zmontować przeciwko Polsce koalicję złożoną z zakonu krzyżackiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego rządzonego przez Kiejstutowica. Anatol Lewicki, który pierwszy wskazał na bliskie kontakty Zygmunta Kiejstutowica z następcą Zygmunta Luksemburskiego na tronie węgierskim, przypuszczał, że Kiejstutowicowi zależało na uwolnieniu się z zależności od Polski i dlatego próbował konszachtować z Habsburgiem⁶⁴. Wydaje się jednak, że wielkiemu księciu litewskiemu zależało przede wszystkim na tym, by skupić w swoim ręku możliwie największy obszar dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego, a flirt z rywalem królewicza Kazimierza do tronu czeskiego traktował jako grę polityczną mającą przyspieszyć realizację tego zamiaru. Jemu również, podobnie jak wcześniej Świ-

⁵⁹ Długosz, *Annales ... 1431–1444*, s. 175–176.

⁶⁰ *Akta unii Polski z Litwą*, nr 63, s. 106–108.

⁶¹ Tamże, nr 64, s. 108–110.

⁶² Długosz, *Annales ... 1431–1444*, s. 197–198; O. Halecki, *Ostatnie lata Świdrygiełły i sprawa wołyńska za Kazimierza Jagiellończyka*, Kraków 1915, s. 8–9.

⁶³ A. Lewicki, *Przymierze Zygmunta w. ks. litewskiego z królem rzymskim Albrechtem II*, RAU WHF, seria II, t. XII, Kraków 1899, dod. nr 1, s. 309–310.

⁶⁴ A. Lewicki, *Przymierze Zygmunta*, s. 297.

drygielle, marzyło się uczynić Wielkie Księstwo Litewskie dziedzictwem swych potomków, co możemy odczytać w liście do Albrechta II Habsburga z 1439 r.⁶⁵

IV. Jak wspomnieliśmy wyżej, pomimo śmierci Eufemii stosunki jej brata Bolesława z Michałuszką i jego ojcem Zygmuntem nie pogorszyły się, natomiast księżęta zachodniego Mazowsza, synowie Siemowita IV, sympatyzowali ze swym rodzonym wujem Świdrygiełłą przynajmniej od 1437 r. Zmianę w stosunkach władców Mazowsza płockiego z wielkim księciem litewskim możemy zaobserwować na początku 1439 r., kiedy to dochodzi do zawarcia małżeństwa Michała z Katarzyną, najmłodszą córką Siemowita IV. Oswald Balzer, opierając się na dość niepewnych przesłankach źródłowych zaczerpniętych z Kroniki Bychowca, datował zawarcie tego małżeństwa na okres po śmierci Zygmunta Kiejstutowica, czyli na lata 1440–1445⁶⁶. Przyjęcie takiej datacji małżeństwa Michałuszki z Katarzyną wykluczałoby polityczny charakter owego mariażu, bowiem należałoby zakładać, że Piastówna mazowiecka wydana została za banitę litewskiego pozbawionego nawet podstawowych środków do życia, któremu sejm w Piotrkowie zwołany na 24 sierpnia 1444 r. naznaczył na uposażenie dochód z miasta Proszowic oraz pewne kwoty z żup wielkich⁶⁷. Kolejny krok w uściśleniu małżeństwa Katarzyny Siemowitówny z synem Zygmunta Kiejstutowica uczynił Jerzy Zathej, który na podstawie pozbawionej daty rocznej dokumentu Katarzyny zachowanego w jednym z rękopisów kórnickich o nagłówku *Abrenunciatio principis Katherine uxoris ducis Michaelis*, ograniczył datację *ante quem* do 1442 r., bowiem Katarzyna w tym akcie zrzekła się wszelkich pretensji majątkowych wobec swych braci Siemowita i Władysława (Siemowit V zmarł 16 września 1442 r.)⁶⁸. Kazimierz Jasiński uczynił kolejny krok, wykluczając rok 1440 jako moment zawarcia małżeństwa, bowiem dokument Katarzyny nosił datę dzienną *feria quinta ante festum Purificationis*, a według O. Balzera małżeństwo zostało zawarte po śmierci wielkiego księcia Zygmunta, który został zamordowany 15 marca 1440 r.⁶⁹ Na podstawie supliki wystosowanej do soboru bazylijskiego przez Michałuszkę i jego żonę Katarzynę z okresu między 11 lipca a 21 sierpnia 1439 r. w sprawie wyboru spowiednika mogłem cofnąć datę zawarcia wspomnianego mariażu do okresu przed śmiercią Zygmunta Kiejstutowica, co umożliwia zrozumienie jego politycznych implikacji⁷⁰. Nie jest to jednak ostatnie słowo w tej sprawie, bowiem będąc w archiwum w Budapeszcie odnalazłem inną kopię wspo-

⁶⁵ Epist., t. II, nr 261, s. 403: *cum sedem ipsius [tj. Wielkie Księstwo Litewskie, przyp. J.T.] a deo et nostris progenitoribus post decessum nostri germani dive memorie domini Vitoldi, iure hereditario tenemus et possidemus, veroque et iusto titulo ad nos tamquam ad verum heredem sit devolutus, in quo nobis divina gracia suffragante nullum nisi deum timemus.*

⁶⁶ O. Balzer, *Genealogia Piastów*, s. 512–514.

⁶⁷ A. Prochaska, *Uchwały walnego zjazdu w Piotrkowie z 1444 r.*, „Ateneum. Pismo Naukowe i Literackie”, R. 12 (1887), t. 2, s. 350–357.

⁶⁸ J. Zathej, *Katalog rękopisów średniowiecznych Biblioteki Kórnickiej*, Wrocław 1963, s. 360.

⁶⁹ K. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich*, s. 135–137.

⁷⁰ Bull Pol, t. V, nr 1533; J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, s. 227.

mnianego dokumentu Katarzyny opatrzoną datą roczną 1439, co określa dokładną datę wystawienia tego dokumentu na 29 stycznia wspomnianego roku. Sprawie tej poświęciłem odrębną publikację. W dokumencie tym Katarzyna zrzeka się wszelkich pretensji majątkowych w stosunku do swych braci Siemowita i Władysława⁷¹. W innym dokumencie znajdującym się we wspomnianym rękopisie Biblioteki Kórnickiej, zatytułowanym *Inscriptio fratrum cum sorore*, który czasem wystawienia nie odbiegał zapewne od daty wspomnianego dokumentu Katarzyny, jej bracia stwierdzają

*Quia inclitam principam dominam Katherinam sororem nostram carissimam preclaro principe domino duci Boleslao alias Michaeli filio serenissimi principis domini Sigismundi magni ducis Lithwanie cum consensu[...]desponsavimus in consortem*⁷².

Ojciec Michałuszki, a teść Katarzyny, Zygmunt Kiejstutowicz w tym ostatnim dokumencie występuje jako żyjący i udzielający zezwolenia na to małżeństwo. Niestety, nie zachowały się żadne dokumenty określające wysokość posagu Katarzyny oraz zabezpieczenie w postaci wiana. Bez wątpienia już 29 stycznia 1439 r. Katarzyna została wyposażona, skoro skwitowała swych braci. Wysokość posagu zapewne była porównywalna z posagiem pierwszej żony Michała Bolesława, czyli wynosiła około 20 000 florenów, co w przeliczeniu na pieniądź srebrny wynosiło 10 000 grzywien. Prawdopodobnie jako zabezpieczenie tej kwoty wielki książę litewski przyznał Katarzynie Bielsk na Podlasiu. Może właśnie dlatego po śmierci Zygmunta Kiejstutowicza Bielsk znalazł się w rękach Władysława Siemowitowicza, który w 1441 r. nadał temu miastu prawo chełmińskie⁷³. Zrozumiałe jest, że po śmierci swego ojca i wygnaniu z Wielkiego Księstwa Litewskiego Michał znalazł schronienie i opiekę na Mazowszu, mając za przyjaciół zarówno brata swej pierwszej żony, jak i braci Katarzyny.

Przedstawione wyżej uwagi na temat stosunków litewsko-mazowieckich objęły jedynie kilka faktów z dziedziny polityki małżeńskiej, którą dzięki zrządzeniu losu mógł prowadzić wobec swych zachodnich sąsiadów jedynie Zygmunt Kiejstutowicz. Takich obiektywnych warunków nie posiadał jego rywal Świdrygiełło, bowiem ożenił się tuż przed konfliktem z Zygmuntem Kiejstutowicem i nie mógł wykorzystać w tej grze ani własnej osoby, ani też swoich dzieci.

⁷¹ J. Tęgowski, *Pokwitowanie posagu przez Katarzynę księżniczkę mazowiecką, żonę Michała Bolesława Zygmuntowicza, z 1439 r.*, „Genealogia. Studia i Materiały Historyczne” 12, pod red. M. Górnego, Poznań–Wrocław 2000, s. 99–101.

⁷² Biblioteka PAN w Kórniku, rps nr 194, k. 176.

⁷³ KDMazLub, nr 186, s. 203–204.